

ABD VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI

Yrd. Doç Dr. Sait YILMAZ

Günümüzde askeri gücün maliyeti giderek artmakta, ekonomik güç uygulaması ise her zaman beklenen sonucu vermeyebilmektedir. Ayrıca, askeri ve ekonomik güç uygulamalarının maliyetinin yüksek oluşu milletlerin refahını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, uluslararası sistemdeki askeri ve ekonomik güce dayalı güç kullanma stratejisi 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren değişikliğe uğramaya başlamıştır. Yumuşak güç kavramı bu arayış kapsamında ABD'li bilim adamı Josep S. Nye tarafından ortaya atılmış olmakla birlikte, yumuşak güç uygulamaları özellikle son 25 yıldır ABD ve Avrupa Birliği (AB) içinde kurgusal bir sistematik almıştır. Bu kurgu içinde yumuşak güç pasif bir cazibe merkezi temsil etmenin ötesinde istihbarat dünyasından, çokuluslu şirketlere ve vakıflara kadar siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel unsurların ulusaşan etkiler edinerek dış politikada sonuç alıcı işlevler edindiği mekanizmalar doğurmuştur. Nitekim gerek 2000'li yılların kadife devrimleri, gerekse son bir kaç yıldır yaşadığımız Ortadoğu'daki iç ayaklanmalar bu mekanizmaların eseri olmuştur. Bu makalede, Batı tipi yumuşak güç kurgularının konumu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

ABD Yumuşak Güç Unsurları

ABD hegemonya kurgusuna uygun olarak siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarda yapılanan yumuşak güç unsurları ile ilgili alt yapı yaklaşık 25 yıldır geliştirilmektedir. Bush yönetimine kadar olan dönemde hükümet içinde ve dışından binlerce kişi ile hükümet kuruluşları, çokuluslu örgütler ve özel kuruluşlar bünyesinde ABD merkezli küresel ve çokuluslu bir ağ geliştirildi. 2000'li yıllara kadar yumuşak güç uygulamaları merkezi olmayan bir hiyerarşi içinde yürütülmekteydi. Bu ağın komuta ve kontrolü ve stratejilerinin geliştirilmesi taktiksel ihtiyaçlara süratle uyum sağlamak için daha çok yerelde konuşlanmış birimlere bırakılmıştı. Merkez acil durumlarda devreye giriyor ve genelde hazırladığı program, inisiyatif, para yardımları ve diplomatik destek yerelin işini kolaylaştırıyordu. ABD yumuşak güç kurgusu siyasi alanda “demokrasi”, ekonomik alanda “kalkınma”, sosyo-kültürel alanda “insan hakları ve özgürlüklerin geliştirilmesi” gibi konseptler altında kurgulandı. Ancak, bu kurguda askerler ve 2006 yılında kurulan Kamu Diplomasi Başkanlığı da önemli katkılar sağlamaktadır.

Demokrasi geliştirme (*democracy promotion*)'nin alt programlarına 'demokrasi ve yönetim', 'hukukun üstünlüğü', 'savunma reformu', 'partiler arası diyalog' gibi isimler verildi. Demokrasi geliştirme işlerinin başını NED, USAID ve Dışişleri Bakanlığı'nın DRL (İnsan Hakları ve Çalışma İşleri Bürosu)'si çekmekte idi¹. Bush ile birlikte bütün aktör ve programların daha etkili ve kontrollü kullanılması ile ilgili strateji arayışları başladı. Mart 2005'de

¹ Thomas O. MELIA: *The Democracy Bureaucracy, Infrastructure of Amerikan Democracy Promotion*, Institute for the Study of Diplomacy, Georgetown University, (September 2005), 5-6.

ABD Başkanı'nın demokrasi işlerine öncelik verilmesi ile ilgili konuşmalarından sonra UGK yapısı yeniden organize edilerek 'Global Demokrasi Stratejisi' için bir *Ulusal Güvenlik Danışman Yardımcısı* kadrosu yaratıldı. Böylece Clinton döneminde bakan yardımcısı seviyesinde yapılan bakanlıklar arası çalışmalar artık bakan düzeyine taşınmış oldu. Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Global İşler Bakan Yardımcılığı da Temmuz 2005'de ABD Başkanı'nın özgürlük ve demokrasi işleri gündemini belirleyecek olan '*Demokrasi ve Global İşler Bakan Yardımcılığı*'na dönüştürüldü. USAID de yeniden organize olmaya başladı ve bir *Demokrasi Geliştirme Başkan Yardımcısı* tayin etti.

Demokrasi geliştirme stratejileri ile ilgili çalışmalar Ulusal Güvenlik Danışman Yardımcısı kontrolünde yürütülmektedir. USAID tarafından bu kapsamda yapılan bir çalışma ile dünya genelinde yürütülen 90 adet demokrasi ve yönetim programına verilen paralar için NGO'lar ve sözleşmeli kurumlar arasında bir denge öngörüldü. Dışişleri Bakanlığı Demokrasi ve Global İşler Bakan Yardımcılığı ise Dışişleri Bakanlığı bölgesel büroları, DRL ve USAID tarafından öncelikli ülkeler için kısa bir liste oluşturulması hedeflendi². *Senato Dışişleri ve Yabancı Operasyonlar Komitesi* tarafından NED ve DRL için bir 'Demokrasi Fonu' daha oluşturuldu. 2005 yılında projelerine 1.3 milyar dolar tahsis edilen USAID'in demokrasi bütçesi 2006 için 1.448 milyar dolara çıkarıldı. Ulusal Demokrasi Vakfı (NED), bağımsız ve özel bir organizasyon olarak tanımlanmakta ve hukuksal bakımdan hükümet dışı (non-governmental) statüde kabul edilmektedir. Bununla beraber yapısal ve fonksiyonel olarak ABD hükümetinin özel bir bölümü olarak faaliyet göstermektedir.

NED demokrasinin geliştirilmesi faaliyetleri örtüsü altında Amerikan müdahale sisteminin bir vasıtası olarak Amerikan ulusal güvenlik hedeflerine hizmet etmektedir. Bu aynı zamanda Amerikan güvenlik politikalarına uluslararası alanda yasallık boyutu (meşruiyet) kazandıran bir örtülü sistemin işleyişini sağlamaktadır. Resmi olarak tanımlanmamasına rağmen NED yoğun örtülü operasyonlara girişmektedir. Bu sistem, politika yapıcılara özel hedefleri için büyük esneklik ve çeşitli seçenekler imkânı tanımaktadır. ABD'de birçok çokuluslu şirket (ÇUŞ), diğer ülke hükümetleriyle dışişleri bakanlıkları aracılığıyla doğrudan ilişkiye girebilmektedir. Bu alanda ün yapmış şirketlerin başında General Motors, General Electric, Microsoft, AT&T, Mobil Oil, Texaco, Shell, BP, Ford Motor gibi şirketler sayılabilir. Washington tarafından yürütülen hegemonik politikalar en büyük ÇUŞ'ların ABD ekonomisi içindeki güç ve merkeziliğinin doğrudan bir ürünüdür. Serbest ticaret anlaşmaları, IMF ve Dünya Bankası politikaları, özelleştirmeler, gümrük duvarlarının indirilmesi, 130'dan fazla ülkede 180 askeri üsün kurulması ABD ekonomisinin ve daha özel olarak da dünya çapında faaliyet sürdüren ABD ÇUŞ'larının yapısal dayatmalarıdır.

Amerika'da 1,700 günlük gazetenin % 98'i 15 kurumdan daha azına aittir ve bunlar toplam gelirin % 40'ını elde etmektedir. Üç büyük televizyon

² Carol LANCASTER, Ann Van DUSEN: *Organizing U.S. Foreign Aid; Confronting the Challenges of the 21 st Century*, Brooking Institution Press, (2005), 12.

ağı ABC, CBS ve NBC hala televizyon izleyicilerin çoğunluğuna sahiptir. ABD’de 1296 günlük gazetenin internet sitesi bulunmaktadır. Batılı ülkelerin farkı özellikle dergi sayısında ortaya çıkmaktadır. Medyanın hala en önemli silahlarından birisi de radyo yayınlarıdır. NPR, VOA, Radio Free Europe, Radio Liberty, Florida’dan Küba’ya yayın yapan Castro karşıtı Radio Marti gibi Amerikan Hükümeti’nin dünyanın her yerine yayılmış yayın ve propaganda birimleri mevcuttur. ABD’de ulusal medyanın görevi, ABD halkının hükümetin ulusal çıkarlar kapsamındaki açık ve örtülü faaliyetlerine izin vermesini sağlamaktır³. Amerikan yapımı filmler gibi Amerikan TV dizileri de dünyada yüz milyonlarca kişiye kendilerine has (idealleştirilmiş ve çarpıtılmış) Amerikan hayat tarzını aşlamıştır⁴. Dünyadaki bütün internet sitelerinin % 70’inin Amerika’da bulunması ve İngilizcenin hem eğlence hem de iş amaçlı iletişimde en çok kullanılan dil olması nedeniyle hızla yayılan küresel sohbet odaları büyük ölçüde Amerikan etkisine sahiptir.

ABD’de akademik görünüşlü “Institute” ve ideolojik görünüşlü “Heritage Foundation” gibi tutucuların örgütlediği vakıflar ile CFR, Carnegie Endowment, Woodrow Wilson Centre gibi dış siyaseti tepeden yönlendirici seçkinler kulüpleri aslında birer think-tank kuruluşudur. Bunların yanı sıra, devlet tarafından kurulmuş CSIS gibi raporcu şirketler, IRFC gibi doğrudan Dışişleri Bakanlığı’na bağlı bürolar, Middle East Forum, Washington Institute, Freedom House, CMCU, USIP gibi yarı resmi merkezler de “think tank” olarak nitelenmektedir⁵. ABD hegemonyası kurgusu içinde kendi nüfuzlarını devam ettirmek ve stratejik projelerini pratiğe dökülebilmek için dünya anlayışlarını temsil eden çokuluslu şirketler, özel eğitim kurumları, güçlü bir medya ağı, modern bir teknolojiyle donatılmış bir askeri güç, milyarlarca dolarlık bütçelerle beslenen istihbarat birimleri, dini tarikatlar-kiliseler işbirliği içerisinde.

Kamuoyunu yönlendiren ve terbiye eden siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal temalarla uğraşan ve bünyesinde en etkili politikacıları, diplomatları, akademisyenleri ve gazetecileri barındıran think-tank merkezleri bu maksatla tesis edilmiştir. Elemanların büyük çoğunluğu, devlet deneyimine sahip eski ve yeni görevlilerdir. İkinci eleman kaynağıysa, yine devlet organlarıyla içli dışlı olmuş akademisyenleri barındıran üniversitelerdir. ABD vakıfları, sadece yardım yapan, vergi muafiyeti cennetleri değildir. İstihbarat fonksiyonları dışında, kültür ve değişim politikalarının yönlendirildiği, formlaştırıldığı ve kültür devşirmelerinin gerçekleştirildiği merkezlerdir. CIA, vakıf faaliyetleri aracılığıyla Amerikan şirketleri ve mali kuruluşları için uluslararası casusluk yapmaktadır. NED’in işbirliği yaptığı onlarca Avrupalı ve Asyalı kuruluş ve vakıf arasında aşağıdakiler dikkati çekenlerdir⁶; (1) Rusya ve diğer BDT (CIS) devletleri için AB’nin kurduğu TACIS, (2) Doğu Avrupa için AB’nin

³ Noam CHOMSKY: *Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies*, Türkçesi “Medya Gerçeği”, Çev. Abdullah YILMAZ, Everest Yayınları, (İstanbul, 2001), 151.

⁴ Zbigniew BRZEZINSKI: *Tercih*, Çev. Cem KÜÇÜK, İnkılap Kitapevi, (İstanbul, 2004), 222.

⁵ Daniel SMITH: “Dark Side To US Intelligence Reform”, *Washington Quarterly*, (08 Dec 2004), xiii-xiv.

⁶ Michael McFAUL: *Democracy Promotion As A World Value*, *The Washington Quarterly*, (Washington DC, Winter 2004-2005),156.

PHARE ve “The Institute For Democracy”, (3) Almanya’da Parti Enstitüleri, (4) İngiltere’de “The Westminster Foundation”.

Amerikan literatüründe etki ajanı (influence agent) temin edilmesi başta gelen örtülü faaliyet türlerinden biridir⁷. Toplum mühendisi olarak etki ajanlarının temel rolü propaganda operatörü olmaktır. Özellikle basın dünyasında dış bağlantıları ile güdümlü, görüş yayıcı ve görüş oluşturucu işlevi bulunan gazete ve televizyonlarda ihaleci ve rant peşindeki holding sahiplerinin egemen olmasıyla seçkin köşe yazarları ve haber programı sunucuları; yükseltile ücretlerle, gazetecilik kimliğinden ayrılmadan etki ajanı olarak yönlendirici eleman konumuna getirilmişlerdir. CIA, yüzden fazla Amerikan üniversitesi ve kolejinde, çok sayıda profesör ve yönetici ile rapor hazırlamaktan, eleman kazandırmaya kadar geniş bir alanda işbirliği yapmaktadır. Projelerin dışında en önemli etkinlik, yabancı öğrencilerin elemanlaştırılmasıdır. ABD, ileride kendi ülkelerinde seçkin konumlar elde edecek olan bu kişilerden, iç politikanın yönlendirilmesinde ya da devletlerden iç bilgi sızdırılmasında yararlanmayı planlamıştır⁸. “Master” ve “doktora” çalışmalarındaki uluslararası ilişkiler öğrencileri de, ilgili ülkedeki dinsel-siyasal-bölgesel çatışma alanlarında sözde akademik olarak çalıştırılmaktadır. .

AB'nin Yumuşak Güç Kurgusu ve Kırılgan Devletler

Avrupa'nın 'yumuşak güç' alanında ABD'den avantajlı konuma geçtiği iddia edilmektedir. Çünkü AB'ye girmek isteyen ülkeler; ekonomik, sosyal, hukuki ve siyasi sistemlerinde derin değişiklikler yapmaya gönüllü olmaktadır. Gerçekten de, üyelik sürecinde AB, aday devletlerin içişlerine derinden müdahale etmekte ama bu müdahale, o ülkelerin hükümetlerinin onayıyla olmaktadır⁹. Demokrasi geliştirme tüm AB politikalarının en geniş konsepti ve temel müdahale yöntemidir. AB doğrudan demokrasi inşası faaliyetlerine girişmektedir¹⁰. Bunun en görünen yüzü ise çeşitli ülkelerdeki seçimlere destek olunması ve izlenmesidir. Ancak 1990'ların sonuna doğru AB'nin diğer ülkelerde demokrasi geliştirme vasıtaları geliştirilmiştir. AB, seçilen ülkelerin demokratik reformlar yapması için ortaklık, ikna ve yerel sahiplenme yöntemlerinden birini kullanmaktadır. AB politik yardım programları hukuk reformu ile ilişkilendirilir. EIDHR (Avrupa İnsan Hakları İnisiyatifi¹¹) kapsamındaki hukuk, insan hakları ve demokrasi reformları ESDP'in güvenlik reformları ile birleştirilmektedir. Sivil toplum örgütleri ve bağımsız medyanın desteklenmesi için hemen her mali kaynak kullanılmaktadır.

Kırılgan ülkelere müdahalede ECHO¹², insani yardım ve fon desteği kapsamlı politikaların uygulanmasında önemli bir organdır. ECHO alan temsilcilerinin değerlendirmeleri AB ülke delegasyonları ile koordineli olarak

⁷ John Jacob NUTTER: *CIA'nın Karanlık Operasyonları: Örtülü Operasyonlar, Dış Politika ve Demokrasi*, Güncel Yayıncılık, Çev.: Ahmet SARAÇOĞLU, (İstanbul, Eylül 2005), 509.

⁸ William R CORSON.: *Armies of Ignorance*, The Dial Press, (New York, 1989), 27.

⁹ Timothy Garton ASH: *Regime Change by European Method*, New York Times, (17 Sep, 2006).

¹⁰ Malcolm CHALMERS: “*Rescuing the State: Europe's Next Challenge*”, British Council, European Commission, Foreign Policy Centre, (2005).

¹¹ EIDHR: European Initiative on Democracy and Human Rights.

¹² ECHO: Directorate General for Humanitarian Aid.

hazırlanmaktadır. AB ekonomi stratejisinin temelini de iyi performans karşılığı kalkınma yardımı oluşturmaktadır¹³. Yardımların verilmesinde ülke strateji kâğıdındaki kontrol listelerinden ve analizlerden istifade edilmektedir. Dünya Bankası yardım edecek ülkeler ile ilgili düzenlemeleri yerine getirmekte ise de verici ülke olmadığında EDF¹⁴ fonundan istifade edilmektedir. AB ticari anlaşmalar ile de ülkelerin kalkınmasına yardımcı olma yanında elmas ve kereste gibi kaynaklarının kullanılmasına (!) yardımcı olmaktadır.

AB'nin siyasi nüfuz vasıtalarının başında AB Özel Temsilcileri (EUSRs), özel haberciler, üçlü misyonlar, bakanlık toplantıları gelmektedir. Siyasi mesajlar gayri resmi olarak veya deklarasyonlar, müşterek faaliyet ve ortak pozisyon başlığı ile yayınlanmaktadır. AB'nin 120 ülkede bulunan delegasyonu metot seçimlerini kolaylaştırır. AB'nin müdahaleleri genellikle 'havaç ve sopa' stratejisini öngördüğünden siyasi ve ekonomik vasıtaların karışımı ile uygulanır. Eğer havaçlar işe yaramaz ise AB'nin demokratik ve insani yüzü bir anda değişerek ekonomik yardımların iptali, siyasi izolasyon gibi yumuşak yaptırımlardan askeri müdahaleye kadar varan zorlayıcı yöntemler devreye girer. Havaçlar ise ülkelerin iyi yönetim ve insan hakları adı altındaki AB isteklerini kabul etmesi ve bunun karşılığında AB'nin yardım ve ticaretinin artmasıdır. Ancak AB istekleri yap-kurtul cinsinden olmayıp sürekli iyileştirmeyi gerektirdiğinden ve üye ülkelerin müştereken anlaştığı ekonomik, sosyal ve siyasi performans kriterlerine dayandığından AB ortağı olarak kabul edilmek zor iştir.

EIHDR ve Hızlı Reaksiyon Mekanizması (RRM¹⁵) AB hükümetlerinden onay almadan yeni sivil toplum, demokrasi, insan hakları ve çatışmayı önleme projelerine fon sağlamaktadır. AB, bir yandan da sivil toplum, yerel iş çevreleri, çokuluslu iş dünyası ve parlamentoları geniş bir siyasi çerçevede bir araya getirmektedir. Dikkat edilmesi gerekli bir aktörde AB Delegasyonları içindeki Sivil Toplum Koordinatörleri (SCOs¹⁶)'dir. AB, Sivil Toplum Koordinatörü faaliyetlerini ve atölye çalışmalarını destekleyerek veya NGO ve iş dünyasına kaynak sağlayarak yerel sivil toplum ve iş dünyası arasında kurulan ağları geliştirir. AB ile ilgili ülke arasındaki tüm bilgiler SCO ile paylaşılır ve bilgi akışına göre stratejiler gözden geçirilir. AB Komisyonu Ülke Strateji Kağıdı ve diğer analizler Politika Planlama ve Erken İkaz Ünitesi (PPEWU¹⁷) ile tartışılır.

Bir ülkeye askeri müdahale zamanının gelmesi demek ESDP ile AB stratejisinin kırılğan ülkeye uygulanması için AB kriz yönetim sisteminin devreye girmesi demektir. İşin kitabına uydurulması için önce 'gerçeği tespit-bulma ve izleme görevleri (fact-finding and monitoring missions)' düzenlenir. Kriz gene ülkenin kendi halkı vasıtası ile çözüleceğinden irtibat ofisleri oluşturulur. CIVCOM¹⁸, NGO uzmanları ile toplanırken sivil toplum örgütlerinin katkısı ile uygulanacak senaryolar da görüşülür. Askeri ve sivil

¹³ OECD Principles for Good International Engagement with Fragile States.

¹⁴ EDF: European Development Fund.

¹⁵ RRM: Rapid Reaction Mechanism.

¹⁶ SCOs: Civil Society Co-ordinators in EU Delegations.

¹⁷ PPEWU: the Policy Planning and Early Warning Unit (PPEWU) for Council

¹⁸ CIVCOM: The Committee for the Civilian Aspects of Crisis Management.

aktörlerin koordineli ve çok fonksiyonlu paketler dahilinde kullanılması için müşterek stratejik planlama ve görevlerin tespiti, Sivil-Askeri Planlama Hücresi (CMPC¹⁹) tarafından disiplinler arası uzmanlar bir araya getirilerek yerine getirilir.

Sonuç

Her ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de uluslararası alanda hak ettiği yere ulaşması için etkide bulunabileceği ve Türkiye'yi sürekli bir çekim merkezi haline getirecek yeterince yumuşak güç kaynakları vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olma nitelikleri, çoğu ülkenin kuruluşlarından yıllarca sonra ulaşılabildikleri değerlerdir. Bu değerler, Türkiye'nin en önemli yumuşak güç hazineleridir. Bu kaynakların günümüzde harekete geçirilmesine ve etkin olarak kullanılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye, ulusal çıkarlarını sağlamak istikametinde dış politikasını yürütmek için "ikna (rıza üretme)" olgusunu öne çıkaran "*yumuşak güç*" kabiliyetine dayalı bir güç projeksiyonu oluşturmalıdır. Bunun için ülkenin politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve askeri güç unsurları birbirine entegre edilerek kademeli ve örtüşen bir güç projeksiyonu dahilinde yumuşak ve zorlayıcı güç unsurlarının rol ve süreçlerinin belirlenmesi gereklidir. Güç piramidinde yukarılara doğru terfi etmenin yolu yumuşak gücü önceliğe alan güç projeksiyonu yanında sert ve yumuşak gücün en uygun karışımını (akıllı güç) bulmaktır.

---

¹⁹ CMPC: Civil-Military Planning Cell.